

The background of the cover is a surreal landscape. A long, curved wooden walkway with a railing extends from the foreground into the distance, curving over a blue sea. A small figure of a person in a white dress stands on the walkway. A large, dark shadow of the walkway is cast onto the ground in the foreground. The sky is a pale, hazy blue.

Sigmund
Freud

VÝKLAD
SNOV

A surreal black and white illustration. In the foreground, a woman in a light-colored dress stands on a beach, her hair blowing in the wind. She is looking towards a large, curved concrete structure that resembles a bridge or a walkway, supported by several vertical pillars. The structure curves away into the distance. The background is a vast, open landscape with a hazy horizon. The overall mood is dreamlike and contemplative.

Sigmund
Freud

VÝKLAD
SNOV

VÝKLAD SNOV

Sigmund Freud

DIE TRAUMDEUTUNG by Sigmund Freud

Copyright © 2010 Nikol Verlagsgesellschaft mbH & Co. KG

All rights reserved.

Prvé vydanie.

Všetky práva vyhradené. Táto publikácia ani žiadna jej časť nesmie byť kopírovaná, rozmnožovaná ani inak šírená bez písomného súhlasu vlastníka autorských práv.

Preklad © Martin Matich

Redakčná úprava a korektúry: Albert Lučanský

Vydalo vydavateľstvo Citadella v roku 2024

ISBN 978-80-8182-236-0

Sigmund
Freud

VÝKLAD
SNOV

Obsah

Predslov.....	7
I. Vedecká literatúra o problémoch snov.....	15
A. Vzťah sna k bdeniu	20
B. Materiál snov – pamäť v sne.....	23
C. Podnety a zdroje snov.....	33
D. Prečo na sen po prebudení zabúdame?.....	52
E. Psychologické špecifiká snov	56
F. Etické pocity v sne.....	72
G. Teórie snov a ich funkcia.....	80
H. Vzťah medzi snom a duševnými chorobami.....	91
II. Metóda výkladu snov	99
Analýza vzoru snov.....	99
III. Sen ako splnenie želaní	123
IV. Deformácie v snoch	135
V. Materiál a zdroje snov	161
A. Nedávne (recentné) a nepodstatné prvky v snoch.....	162
B. Infantilné zážitky ako zdroje snov.....	183
C. Somatické zdroje snov.....	210
D. Typické sny.....	228

VI. Práca v snoch	261
A. Kompresia.....	262
B. Posuny.....	285
C. Výrazové prostriedky snov.....	288
D. Ohľad na možnosti znázornenia.....	313
E. Symbolické znázornenie v snoch.....	322
Ďalšie typické sny	322
F. Príklady – počítanie a hovorené slovo v sne.....	371
G. Absurdné sny.....	388
Intelektuálne výkony v snoch.....	388
H. Afekty v snoch.....	418
I. Sekundárne spracovanie.....	443
VII. O psychológii pochodov sna	463
A. Zabúdanie snov.....	466
B. Regresia.....	484
C. O splnenom želaní.....	499
D. Sen ako zdroj prebudenia – funkcia sna – nočná mora.....	518
E. Primárny a sekundárny pochod – potlačenie.....	531
F. Vedomie a nevedomie – skutočnosť.....	549

Predslov

[k prvému vydaniu]

Verím, že svojou snahou o opis výkladu snov som neprekročil okruh neuropatologických záujmov. Pretože sen sa v psychologickom výskume preukazuje ako prvé ohnisko reťaze abnormálnych výplodov psychiky, pričom spomedzi ďalších ohniviek sa lekár musí z praktických dôvodov zaoberať hysterickou fóbiou, obsesiou a bludom. Sen – ako sa preukáže – si nemôže uzurpovať nárok na podobný praktický význam; tým väčšia je však jeho teoretická hodnota ako paradigmy, a kto nedokáže vysvetliť vznik výjavov sna, bude sa márne usilovať o pochopenie fóbií, obsesií a bludov, prípadne o ich ovplyvnenie pomocou terapie.

Avšak táto súvislosť, ktorej naša téma vďačí za svoj význam, je zodpovedná za nedostatky tejto práce. Slabiny, ktorých možno nájsť v tomto opise požehnane, zodpovedajú rovnako mnohým styčným bodom, v ktorých problém vzniku snov zasahuje do obsiahlejších psychopatologických problémov, ktorým sa tu nie je možné venovať a mali by sa nimi zapodievať neskoršie práce, ak vystačia sily a čas a nazbiera sa dostatok materiálu.

Osobitosti materiálu, ktorý využijem na vysvetlenie výkladu snov, mi sťažili i túto publikáciu. Z práce vyplynie, prečo žiadne sny reprodukované v literatúre či tie, ktoré zbierali neznámi ľudia, neboli použiteľné na moje účely; na výber som mal iba medzi svojimi vlastnými snami a snami pacientov, ktorí u mňa absolvujú psychoanalytickú liečbu. Použitie posledne menovaného materiálu mi hatila skutočnosť, že v tomto prípade podliehajú procesy sna nežiaducej komplikácii, keďže sa do nich miešajú neurotické črty. Ukázalo sa však, že so zverejnením mojich vlastných snov sa neoddeliteľne spája vystavenie intímnych zákutí môjho psychického života cudzím pohľadom do väčšej miery, než mi môže byť milé a než to prislúcha autorovi, ktorý nie je spisovateľom, ale prírodovedcom. Bolo to trápne, ale nevyhnutné; a tak som sa tomu podvolil, aby som nemusel dokazovanie svojich psychologických výsledkov úplne oželiť. Samozrejme, že som nedokázal odolať pokušeniu otupiť ostrie niektorých indiskrétností tak, že som niečo vynechal či nahradil; vždy, keď sa tak stalo, rozhodujúcim spôsobom to znížilo význam príkladov, ktoré som použil. Môžem iba vyjadriť očakávanie, že čitatelia tejto práce sa vcítia do mojej ťažkej situácie, aby na mňa brali ohľad, a zároveň, že všetky osoby, ktoré budú mať pocit, že sa ich uverejnené sny akokoľvek dotkli, aspoň nebudú chcieť odoprieť slobodu myšlienok v živote snov.

Predslov k druhému vydaniu

Zato, že táto kniha, ktorá sa číta ťažko, ešte pred uplynutím prvej dekády bude potrebovať druhé vydanie, nevďačím záujmu odborných kruhov, na ktoré som sa obracal v predošlých vetách. Zdá sa, že moji kolegovia psychiatri si nedali tú námahu, aby sa prehrýzli cez počiatočný údiv, ktorý dokázalo vzbudiť moje novátorské poňatie sna, a filozofi z povolania, ktorí si jednoducho zvykli odbiť život snov niekoľkými – obvykle rovnakými – vetami ako príviesok stavov vedomia, si očividne nevšimli, že práve na tomto

konci sa možno dopátrať k všetkému možnému, čo musí viesť k prestavbe nášho psychického života od základov. Správanie sa kritiky vedeckej literatúry môže iba oprávniť moje očakávanie, že nevyhnutným osudom tejto mojej práce je jej úplné umlčanie; ani malý hlúčik statočných prívržencov, ktorí nasledujú moje vedenie v medicínskom využití psychoanalýzy a podľa môjho príkladu vykladajú sny a tieto výklady zužitkujú pri liečbe neurotikov, by nevyčerpali prvé vydanie knihy. A tak sa teda cítim byť zaviazaný tým ostatným kruhom učencov a tým, ktorí bažia po vedomostiach, zato, že som sa po deviatich rokoch opäť pustil do náročnej a pre mnohé veci zásadnej práce.

Som rád, že môžem povedať, že som nenašiel veľa miest, ktoré potrebovali úpravy. Tu a tam som doplnil nový materiál, pridal zopár nových poznatkov z mojej obohatenej skúsenosti, v niektorých bodoch som sa pokúsil o prepracovanie, všetko podstatné o sne a jeho výklade, ako aj rezultujúcich psychologických poučkách však zostalo nezmenené; aspoň subjektívne to v skúške časom obstálo. Kto pozná moje iné práce (o etiológii a mechanizme psychoneuróz), vie, že nedokončené nikdy nevydávam za hotové a neustále sa snažím o pozmenenie svojich výrokov podľa svojich rozvíjajúcich sa poznatkov; v oblasti života snov som sa zastavil pri svojich prvých citátoch. Počas dlhých rokov práce na problémoch s neurózami som opakovane strácal pôdu pod nohami a z niektorých vecí sa išiel zblázniť; práve vo Výklade snov som vtedy zakaždým našiel svoju istotu. Moji početní vedeckí protivníci teda preukázali neomylný úsudok, keď mi práve v oblasti výskumu snov nechceli venovať pozornosť.

I materiál tejto knihy, tie sny, ktoré zväčša pre udalosti stratili svoju hodnotu, či vlastné pozmenené sny, na ktorých som vysvetľoval pravidlá výkladu snov, pri revízii preukázali trvácnosť, ktorá je v rozpore so zásadnými zmenami. Táto kniha má totiž pre mňa aj iný subjektívny význam, ktorý som dokázal pochopiť až po jej dokončení. Ukázalo sa, že je súčasťou mojej analýzy, reakciou na smrť môjho otca, teda na najvýznamnejšiu udalosť, najzásadnejšiu stratu v živote muža. Po tomto zistení som cítil, že nedokážem

zakamuflovať stopy tohto vplyvu. Čitateľovi však zrejme nebude záležať na tom, podľa akého materiálu sa naučí vykladať sny a oceniť ich význam.

Tam, kde som nemohol do starého kontextu doplniť nevyhnutnú poznámku, naznačil som jej pôvod v druhom spracovaní hranatými zátvorkami.¹

Berchtesgaden, leto 1908

Predslov k tretiemu vydaniu

Kým medzi prvým a druhým vydaním tejto knihy uplynulo deväť rokov, potreba tretieho vydania sa ukázala už po necelom roku. Tento obrat je pre mňa dôvodom na radosť; keď som však predtým nezujem o moje dielo zo strany čitateľov nechcel uznať za dôkaz jeho bezvýznamnosti, nemôžem ani záujem, ktorý sa teraz dostal na svetlo sveta, zúročiť ako dôkaz jeho znamenitosti.

Rozvoj vedeckých poznatkov neobišiel ani „Výklad snov“. Keď som ho písal v roku 1899, „Teória sexuality“ ešte neexistovala; analýza komplikovaných foriem psychoneuróz bola ešte iba v začiatkoch. Výklad snov mal byť pomôckou umožňujúcou psychologickú analýzu neuróz; prehĺbené pochopenie neuróz sa odvtedy prejavilo i v poňatí sna. Samotná náuka o výklade snov sa ďalej rozvíjala smerom, na ktorý sa v prvom vydaní tejto knihy nekládol dostatočný dôraz. Prostredníctvom vlastnej skúsenosti i diel W. *Stekela* a ďalších som sa odvtedy naučil lepšie doceniť význam symboliky v sne (presnejšie povedané, v nevedomom myslení). Počas tohto roka sa tak nazbieralo mnoho vecí, ktoré bolo potrebné zohľadniť. Pokúsil som sa o dostatočné prihliadnutie na tieto novinky pomocou početných doplnení textu a poznámok pod čiarou. Ak hrozí, že

¹ Tie boli v nasledujúcich vydaniach opäť vypustené.

tieto vsuvky občas presiahnu rámeč opisu alebo sa na všetkých miestach predsa len nepodarilo pozdvihnúť skorší text na úroveň dnešných vedomostí, prosím o ohľaduplnosť voči nedostatkom tejto knihy, keďže sú iba dôsledkom a znakom zrýchleného rozvoja našich vedomostí. Odvážim sa aj vysloviť predpoveď, v akých ohľadoch sa neskoršie vydania „Výkladu snov“ – ak ich bude treba – budú líšiť od tohto. Na jednej strane budú musieť nájsť širšie prepojenie s bohatou látkou poézie, mýtu, jazykového úzu a folklóru, na druhej strane sa venovať vzťahu sna k neuróze a duševnej poruche do ešte väčšej hĺbky, než bolo možné tu.

Pán Otto *Rank* mi pri výbere vsuviek poskytol cennú službu a sám zabezpečil revíziu tlačových hárkov. Jemu a mnohým ďalším musím poďakovať za príspevky korekcie.

Viedeň, v prvej polovici roka 1911

Predslov k štvrtému vydaniu

Vlani (1913) Dr. A. A. *Brill* v New Yorku vytvoril anglický preklad tejto knihy. [The Interpretation of Dreams. G. Allen & Co., Londýn.]

Pán Dr. O. *Rank* tentoraz nezabezpečil iba korektúry, ale aj text obohatil dvomi samostatnými príspevkami. (Príloha ku kapitole VI.)

Viedeň, jún 1914

Predslov k piatému vydaniu

Záujem o „Výklad snov“ neutíchol ani počas svetovej vojny a ešte pred jej koncom spôsobil nevyhnutnosť nového vydania. V ňom však nebolo možné zohľadniť novú literatúru vydanú po roku 1914; pokiaľ bola v cudzom jazyku, nedostala sa k nám s Dr. *Rankom*. Maďarský preklad „Výkladu snov“, ktorý zabezpečili pán Dr. *Hollós* a pán Dr. *Ferenczi*, je pred vydaním.

V mojich „Prednáškach k úvodu do psychoanalýzy“ uverejnených v rokoch 1916/17 (u H. Hellera, Viedeň) sa opisu sna venuje prostredná časť zahrňajúca jedenásť prednášok. Snaží sa o elementárnejšie poňatie a jej cieľom je tesnejšie spojenie s náukou o neurózach. Ako celok má charakter úryvku z „Výkladu snov“, hoci na niektorých miestach ponúka podrobnejší pohľad.

K dôkladnému prepracovaniu tejto knihy, ktoré by ju pozdvihlo na úroveň dnešných psychoanalytických názorov, avšak zároveň aj zničilo jej historickú osobitosť, som sa nedokázal odhodlať. Myslím si však, že počas svojej bezmála dvadsaťročnej existencie splnila svoju úlohu.

Budapešť – Kőbánya, júl 1918

Predslov k šiestemu vydaniu

Ťažkosti, ktorými knižný priemysel v súčasnosti prechádza, viedli k tomu, že toto nové vydanie vyšlo oveľa neskôr, než by zodpovedalo potrebe, a že je – po prvý raz – nezmenenou kópiou predošlého. Dr. O. Rank iba doplnil a rozšíril zoznam literatúry na konci knihy.

Môj predpoklad, že táto kniha počas svojej bezmála dvadsaťročnej existencie splnila svoju úlohu, sa nepotvrdil. Skôr by som mohol povedať, že musí splniť novú úlohu. Ak predtým išlo o objasnenie podstaty sna, teraz bude rovnako dôležité čeliť nedorozumeniam, ktorým sú tieto objasnenia vystavované.

Viedeň, apríl 1921

I.

Vedecká literatúra o problémoch snov

Na nasledujúcich stránkach dokážem, že existuje psychologická technika umožňujúca výklad snov. Ak túto techniku použijeme, vyjde najavo, že každý sen je zmysluplným psychickým výplodom, ktorý možno zaradiť na konkrétne miesto duševných pochodov bdenia. Ďalej sa pokúsim o objasnenie procesov zapríčiňujúcich to, že sa nám sny javia cudzie a nepoznatelné, a o vyvodenie záveru z týchto procesov o povahe psychických síl vytvárajúcich sen svojim súčinným či protichodným pôsobením. Keď sa dostanem tak ďaleko, preruším svoj opis, pretože dosiahne bod, v ktorom problém snívania ústi do rozsiahlejších problémov, pričom do ich riešenia sa treba pustiť s iným materiálom.

Ešte predtým uvediem prehľad prác skorších autorov, ako aj súčasného stavu problematiky snov v rámci vedy, pretože počas rozpravy sa mi často nenaskytne príležitosť vrátiť sa k nemu. Vedecké chápanie sna totiž napriek snahe tiahnucej sa naprieč tisícročiami zaznamenalo veľmi malý

pokrok. Túto skutočnosť priznávajú autori tak všeobecne, že sa javí zbytočne uvádzať jednotlivé hlasy. V dielach, ktoré uvediem v zozname na konci svojej práce, sa nachádza množstvo podnetných poznámok a priehrštia zaujímavého materiálu zaoberajúceho sa našou témou, ale nič či máločo vystihujúce podstatu sna alebo s konečnou platnosťou riešiacie jedno z jeho tajomstiev. Samozrejme, ešte menej prešlo do poznatkov vzdelaných laikov.

Ako sen vnímalo ľudstvo v dávnych časoch primitívnych národov a ako ovplyvnil formovanie ich nazerania na svet a dušu, je natoľko zaujímavou témou, že ju v tejto súvislosti len nerád vyčleňujem zo spracovania. Poukazujem na známe diela sira J. Lubbocka, H. Spencera, E. B. Tylora a ďalších a dodávam, že dosah týchto problémov a špekulácií možno pochopiť až vtedy, keď úspešne splníme úlohu „výkladu snov“, ktorá pred nami stojí.

Dozvuky dávnovkeého poňatia sna zjavne formujú základy hodnotenia snov medzi národmi antického staroveku.² Predpokladali, že sny majú spojitosť so svetom nadľudských bytostí, v ktoré verili, a prinášajú božské a démonické zjavenia. Ďalej sa im núkala myšlienka, že sny majú pre snívajúceho významný úmysel, spravidla predpovedať mu budúcnosť. Výnimočná rozmanitosť obsahu snov a dojmov, ktoré zanechali, však sťažovala vypracovanie jednotného názoru a vynucovala si mnohoraké rozlišovanie a zaradovanie snov do skupín podľa ich hodnoty a spoľahlivosti. Hodnotenie sna v prípade jednotlivých starovekých filozofov, samozrejme, nebolo nezávislé od postavenia, ktoré boli ochotní *mantike* priznať.

Už v oboch *Aristotelových* dielach venujúcich sa snu sa zo sna stal psychologický objekt. Vidíme, že sen nám nezoslali bohovia, nemá božskú, ale, práve naopak, démonickú povahu, keďže príroda je predsa démonická, nie božská, t. j. sen nepramení zo žiadneho nadprirodzeného zjavenia, ale

² Nasledujúca pasáž podľa dôkladného *Büchschützerovho* opisu (Traum und Traumdeutung im Altertum. Berlín 1868).

riadi sa zákonmi ľudského ducha, ktorý je však spriaznený s božstvami. Sen definuje ako duševnú činnosť spiacého, pokým spí.

Aristoteles pozná niektoré črty života snov, napr. že sen zveličuje malé podnety objavujúce sa počas spánku („Myslíme si, že prechádzame cez oheň a je nám horúco, keď dôjde k bezvýznamného zohriatiu toho či oného údu“), a z tohto správania vyvodzuje záver, že sny dokážu lekárovi veľmi dobre prezradiť prvé náznaky začínajúcej zmeny v tele, ktoré si cez deň nevšimne.³

Ako je známe, klasici pred *Aristotelom* nepovažovali sen za výplod, ale za zjavenie zo strany božstiev a oba tieto protikladné prúdy, ktoré v hodnotení snov nájdeme v každej epoche, sú badateľné už u nich. Rozlišovali ozajstné a hodnotné sny, ktoré zoslali spiacemu, aby ho varovali alebo mu predpovedali budúcnosť, od zbytočných, klamlivých a daromných – ich úmyslom bolo vodiť ho za nos či uvrhnúť do skazy.

Gruppe (Griechische Mythologie und Religionsgeschichte, str. 390) reprodukuje takéto rozdelenie snov podľa *Makrobia* a *Artemidóra*: „Sny sa delili na dve skupiny. Na prvú pôsobila iba súčasnosť (alebo minulosť), pre budúcnosť však nemala žiadny význam; zahŕňala ἐνὸπνια, *insomnia*, ktoré reprodukovujú bezprostrednú predstavu alebo jej opak, napríklad hlad či jeho uspokojenie, a φαντάσματα, ktorá predstavu fantastickým spôsobom rozvádza, ako napr. nočná mora, *ephialtes*. Naopak, druhá trieda určovala budúcnosť; do nej patrili: 1) priama veštba, ktorú dostaneme v sne (χρηματισμός, *oraculum*), 2) predpoveď blížiacej sa udalosti (όραμα, *visio*), 3) symbolický sen vyžadujúci si výklad (όνειρος, *somnium*). Táto teória sa udržala naprieč mnohými stáročiami.“

S týmto premenlivým hodnotením snov súvisela úloha vykladačov. Keďže sa od snov vo všeobecnosti očakávali dôležité informácie, nebolo však možné bezprostredne porozumieť všetkým snom ani vedieť, či konkrétny

³ Vzťahom sna a chorôb sa zaoberá grécky lekár Hippokrates v jednej kapitole svojho slávneho diela.

nezrozumiteľný sen predsa len neoznamuje čosi dôležité, podnietilo sa úsilie, ktoré dokázalo nezrozumiteľný obsah sna nahradiť zrozumiteľným a pritom veľavravným. Za najväčšiu autoritu v oblasti výkladu snov sa v neskoršom staroveku považoval *Artemidóros z Daldisu*. Jeho podrobné dielo nám musí vynahradiť písomnosti rovnakého obsahu, ktoré sa stratili.⁴

Predvedecké poňatie sna klasikov bolo určite v úplnom súlade s ich celkovým svetonázorom, ktorý do vonkajšieho sveta premietal to, čo bolo reálne iba v duchu. Navyše zohľadňovalo hlavný dojem, ktorý bdenie ráno zo sna prijíma prostredníctvom spomienky, ktorú ráno zanechá, pretože v tejto spomienke sa sen javí ako čosi cudzie, pochádzajúce takpovediac z iného sveta, v rozpore s ostatným psychickým obsahom. Bolo by ostatne mylné domnievať sa, že náuka o nadprirodzenom pôvode snov v našich časoch nemá prívržencov; odhliadnuc od všetkých pietistických a mystických spisovateľov – ktorí predsa právom lipnú na zvyškoch kedysi rozsiahlej oblasti nadprirodzena, kým si ju nepodmaní prírodovedné vysvetlenie –, možno predsa naraziť aj na dôvtipných mužov odmietajúcich čokoľvek dobrodružné, ktorí sa pokúšajú svoju náboženskú vieru v existenciu a zásahy nadľudských duchovných síl podoprieť práve nevysvetliteľnosťou výjavov sna (*Haffner*). Úcta voči životu snov, ktorú mu prejavujú niektoré filozofické školy, napr. *schellingovci*, predstavuje výrazný dozvuk božskej povahy sna, ktorá bola predmetom starovekých sporov, a neuzavrela sa ani debata o divinačnej sile sna predpovedajúcej budúcnosť, pretože pokusy psychológie o vysvetlenie nepostačujú na zvládnutie nahromadeného materiálu, hoci azda každý, kto sa oddáva vedeckému mysleniu, sympatizuje s odmietnutím takýchto tvrdení.

⁴ O ďalších osudoch výkladu snov v stredoveku pozri u *Diepgena* a v špecializovaných výskumoch M. *Förstera*, *Gottharda* a i. Výkladu snov u Židov sa venujú *Almoli*, *Amram*, *Löwinger*, ako aj najnovšie prihliadajúc na hľadisko psychoanalýzy *Lauers*. Poznatky o arabskom výklade snov sprostredkujú *Drexl*, F. *Schwarz* a misionár *Tfinkdij*, o japonskom *Mijura* a *Iwaja*, o čínskom *Secker*, o indickom *Negelein*.

Napísať históriu vedeckých poznatkov o problémoch sna je preto také náročné, lebo v týchto poznatkoch, bez ohľadu na ich význam na niektorých miestach, nemožno pozorovať pokrok istým smerom. Nevznikli základy vytvorené z nazbieraných výsledkov, na ktorých by nasledujúci výskumník staval, ale každý autor sa venuje rovnakým problémom odznova a od počiatku. Ak by som sa chcel držať časovej postupnosti autorov a o každom stručne referovať, musel by som sa zrieknuť načrtnutia prehľadného celkového obrazu súčasného stavu poznatkov o snoch; preto som opis radšej prepojil s témami než s autormi a pri každom z problémov sna uvediem, aký materiál zaoberajúci sa ich riešením zachytáva literatúra.

Keďže sa mi však nepodarilo zvládnuť všetku, tak veľmi rozptýlenú a do iných odborov presahujúcu literatúru venujúcu sa tomuto predmetu, prosím svojich čitateľov, aby sa uskromnili s tým, že sa v mojom popise nestratila žiadna zásadná skutočnosť ani žiadne významné hľadisko.

Väčšina autorov až donedávna cítila byť prinútená zapodievať sa spánkom a snom v rovnakej súvislosti a spravidla pridať aj rozbor obdobných stavov zasahujúcich do psychopatológie, a pochodov, ktoré sa podobajú snom (halucinácie, vízie atď.). Naproti tomu sa v najnovších dielach ukazuje snaha o obmedzenie témy a zaoberanie sa napríklad jednou samostatnou otázkou z oblasti života snov. V tejto zmene by som rád videl vyjadrenie presvedčenia, že objasnenie a zhodu možno v takých tajomných veciach docieľiť iba viacerými detailnými prieskumami. Nič iné než takéto detailné prieskumy, a to konkrétne psychologického rázu, tu nemôžem ponúknuť. Nemal som veľa dôvodov nato, aby som sa venoval problematike spánku, pretože ten predstavuje psychologický problém, aj keď opis stavu spánku musí zahŕňať aj zmenu funkčných podmienok duševného aparátu. Preto som nebral ohľady ani na literatúru o spánku. Vedecký záujem o úkazy sna ako také vedie k nasledujúcim, čiastočne prelínajúcim sa otázkam: